

СУВЕРЕНІТЕТ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Міжнародні відносини на сучасному етапі розвитку характеризуються високим рівнем взаємозалежності суб'єктів, внаслідок чого змінюється роль і розуміння державного суверенітету. Найбільше такі зміни проявляються за участі держав в інтеграційних утвореннях, що набувають ознак наднаціональності. Повоєнна інтеграція спричинила докорінну внутрішню трансформацію Європи. Європейські держави вдалися до побудови на основі Європейських співтовариств регіональної економічної, а згодом і політико-правової системи, якій поступово добровільно передали значну частку своїх суверенних повноважень [1, с. 80]. Цей процес і його наслідки для державно-правового розвитку європейських країн породив гострі дискусії щодо визначення поняття «суверенітет» в умовах членства держави в ЄС.

Традиційно суверенітет визначається як політико-правова властивість державної влади, що виражається у її верховенстві на своїй території (внутрішній аспект) і незалежності у міжнародних відносинах (зовнішній аспект). Держави виступають як територіально-політичні організації, що встановлюють межі свого владарювання саме завдяки суверенітету [2; с. 56–58]. Однак сьогодні притаманне державі верховенство її влади на своїй території і незалежність у міжнародних відносинах все частіше і дедалі більше обмежуються міжнародним правом. Обмеження суверенітету пов'язане з формуванням транснаціональних об'єднань, непідконтрольних державі. Так, суверенітет держав, що стали членами міжнародних організацій, добровільно обмежується шляхом делегування повноважень їх інститутам і органам з метою досягнення ними статутних цілей.

Члени Європейського Союзу уклали між собою договір, відповідно до якого значна частина їх повноважень у економічній сфері переходить у відання інститутів Союзу. Окрім того, Європейський Союз має власну правову систему і власний суд, який виходить із принципу – у разі виникнення суперечностей між законами Союзу і законами держави-члена

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

пріоритет належить законам ЄС. Проте, незважаючи на ці обмеження, члени Європейського Союзу залишаються суверенними державами [6; 7; 8]. Ця точка зору підтверджується тезою про те, що у Європейському Союзі йдеться не про спільне формування та здійснення суверенітету, а лише про участь інститутів Союзу в реалізації окремих суверенних прав держав-членів. [3, с. 112].

Європейський Союз є об'єднанням принципово нового типу. З одного боку, Союз не є федеративною державою чи конфедерацією, а з іншого – не становить собою класичну міжнародну організацію, спрямовану на міждержавне співробітництво (як ООН чи ОБСЄ). Держави-члени ЄС юридично залишаються суверенними державами, які добровільно, за власним вибором «об'єднали свої суверенітети для того, щоб збільшити свою потужність та вплив у світі, якого жодна з країн-членів не могла б досягти наодинці». Це означає, що незалежні держави можуть приєднатися до нього будь-коли, відповідно до процедур і критеріїв, або ж вийти з нього, якщо вони вважатимуть, що політика, визначена більшістю спільних інтересів, уже не збігається з їх національними інтересами [4; с. 18]. Проблема державного суверенітету у межах ЄС вирішується таким чином, що держави-члени «об'єднують» певні важливі аспекти своїх суверенних прав. Термін «об'єднання суверенітетів» означає об'єднання системи прийняття рішень у процесі міжнародного співробітництва. Тоді як принцип консенсусу (одноголосного прийняття рішень на основі згоди всіх учасників) залишає суверенітет недоторканим, надаючи кожній з країн-учасниць право одностороннього вето на будь-яке рішення, об'єднання суверенітетів передбачає відхід від цієї системи.

У рамках Європейського Союзу за певними політичними напрямками, визначеними у правових документах, держави-члени делегують право прийняття рішень одному з інститутів Союзу, який ухвалює рішення кваліфікованою більшістю голосів. Відповідно ця система передбачає, що позиція окремої держави-члена може бути не врахована. Головна причина, через яку національні уряди погоджуються на такі обмеження, полягає в тому, що у деяких сферах діяльності Європейського Союзу можливість блокування рішення може призвести до більш небажаних наслідків, ніж недотримання принципу одноголосної згоди. Так, головування кваліфікованою більшістю у зв'язку із створенням єдиного ринку товарів та послуг продемонструвало, що подолання торговельних бар'єрів становить для членів Союзу більшу цінність, ніж суверенне право накласти вето [5]. Проте, прийняття рішень у найбільш ідеологіч-

но чутливих сферах – наприклад, у сфері зовнішньої політики та питань безпеки – передбачає право вето для урядів держав-членів.

Кожна з держав-членів ЄС має можливість відстоювати власний суверенітет. Показовим є приклад Польщі, яка напередодні підписання Лісабонської угоди провела значну роботу і відстояла власну позицію щодо деталей голосування кваліфікованою більшістю, отримавши зрештою більше впливу на роботу інститутів ЄС, ніж це передбачали попередні варіанти Лісабонської угоди. Європейська зовнішня та безпекова політика, включно з її оборонною складовою, також демонструє можливість дотримання принципів державного суверенітету окремими державами-членами. Так, Лісабонська угода містить так звану «клаузулу оборонної солідарності», тобто гарантує захист усім країнам-членам у випадку воєнної загрози, стихійного лиха, техногенної катастрофи тощо. Кілька держав-членів ЄС, що мають нейтральний статус, також підпадають під дію цього положення, не відмовляючись від свого нейтралітету (це питання було найбільш чутливим для Ірландії). І хоча фактично такі країни як Фінляндія та Швеція беруть участь у формуванні військових підрозділів у межах ЄС, формально вони зберігають нейтралітет, який є засадничою політичною орієнтацією цих держав [5]. Таким чином, Європейська політика безпеки та оборони надає певні гарантії нейтральним державам, які є членами ЄС.

Європейський Союз має гнучку систему прийняття рішень, яка поєднує суверенітети держав-членів та дозволяє їм контролювати процеси обмеження їх прерогатив. У цій системі право індивідуального вето доповнюється системою «участі або неучасті за бажанням» (у євроні, Шенгенській угоді, Хартії фундаментальних прав тощо), а також системою голосування кваліфікованою більшістю. У цих умовах кожна з країн-членів, незалежно від розміру та рівня економічного розвитку, реально впливає на рішення всередині ЄС і отримує, за необхідності, безпекові гарантії. Процес інтеграції до Європейського Союзу відкриває для держав перспективу підтримки державного суверенітету у нових міжнародних умовах, коли державна незалежність реалізується не у праві на здійснення одноосібних дій, а у реалізації національних інтересів спільно з іншими державами, які поділяють ті ж самі цілі.

Таким чином, в умовах трансформації реалізації державного суверенітету науковці вимушені шукати нові підходи до його розуміння. А поки такий пошук триває, в Європейському Союзі реалізується концепція «спільного» суверенітету, згідно з якою формальний суверенітет збері-

гається за державами-членами, а фактичний значною мірою реалізується національними урядами та інститутами ЄС спільно, що відповідає принципам лояльного співробітництва, субсидіарності і пропорційності, які характеризують сьогодні відносини між Євросоюзом і державами-членами [3, с. 115]. Проте, недостатня збалансованість зовнішньополітичного і зовнішньоекономічного курсу є чинником, що негативно впливає на міжнародну позицію держави, внаслідок чого вона може втратити міжнародно-політичні можливості реалізації свого суверенітету.

Література:

1. Сидорчук І. В. Олімпіади і турніри з правознавства: метод. посіб. з підготовки команд / Тернопіль – Х. : Вид-во «Ранок», 2010. – 176 с.

2. Яковюк І. В. Державний суверенітет / І. В. Яковюк // Теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – С. 56–58.

3. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11/ Яковюк Іван Васильович. – Харків, 2013 – 474 с.

4. Європейський Союз: підручник / [В. І. Абрамов, О. Ф. Деменко., П. О. Демчук та інші] – К. : НАОУ, 2006 – 400 с.

5. Яворська Г. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/376/>

6. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 3. – С. 114–126.

7. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Байдін Юрій Валерійович. – Х., 2012. – 245с.

8. Яковюк І. В. Реализация государственного суверенитета в условиях наднациональной организации власти (на примере Европейского Союза) /И. В. Яковюк // Правовые проблемы определения и реализации государственного суверенитета на современном этапе: монография / под ред.: Сквиров А. К., Яковюк И. В. – М.: ООО «НИПКЦ «Восход-А», 2010. – С. 138–177.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого І. В. Яковюк